

Тупиця М. В.

ПРИВАТНА КНИГОЗБІРНЯ ВАСИЛІАНСЬКОГО ПРОТОІГУМЕНА АНТОНІЯ КОЦАКА У 1781 РОЦІ

У статті проаналізовано тематичний репертуар приватної книгозбірні Антонія Коцака – протоігумена василіанських монастирів, доктора догматичного богослов'я, педагога та інтелектуала Мукачівської єпархії другої половини XVIII ст. Перед аналізом книгозбірні розглянуто головні умови, що впливали на формацію духовенства єпархії загалом та Антонія Коцака зокрема. Статистичні дані, зібрані на основі студій архівних джерел та їх зіставлення зі збереженими дотепер книжками, дали змогу розглянути кількісні показники книгозбірні. Завдяки міждисциплінарному підходу проаналізовано тематичний репертуар приватної книгозбірні й визначено читацькі вподобання Антонія Коцака. У книгозбірні монаха зафіксовано богословські, філософські, історичні, філологічні, проповідницькі, географічні та інші праці, що здебільшого відповідають єзуїтському схоластичному дискурсу. Переважна більшість текстів написана латинською мовою, проте є кілька книжок угорською. Східнохристиянська василіанська побожність чітко артикулюється у наявності творів східних Отців Церкви. Попри це, Антоній Коцак прагнув залишатися в дискурсі сучасного для нього західного богослов'я. Важливий акцент у репертуарі богословської літератури становить її антипротестантська спрямованість, що пояснюється практичною потребою у багатоконфесійному регіоні, а головний принцип у підборі Антонієм Коцаком книжок визначався його професійною діяльністю.

Ключові слова: Мукачівська єпархія, єзуїти, книжкова культура, книгозбірня, Антоній Коцак.

Мукачівська єпархія в останній чверті XVIII ст. переживала бурхливий культурний розвиток, що був зумовлений зміною юрисдикційного статусу. 1771 року їй було надано статус незалежної адміністративної одиниці, що була підпорядкована угорському католицькому примасу. Хоча ще в другій половині XVII ст. в єпархії утвердилася унія, за єпископа Йосифа де Камеліса в 1692–1706 рр. відбувалися перші спроби організаційних реформ. Зі смертю де Камеліса розпочалася боротьба між кількома претендентами за владичий престол. Серед них головними були Георгій Геннадій Бізанцій і Йосиф Годермарський. За результатом мирової угоди 1716 р. Йосиф Годермарський утвердився на уряді архимандрита у Мукачівському монастирі, а Георгій Геннадій Бізанцій – на уряді єпископа¹. Гострий конфлікт між ними привів до фактичного пониження статусу єпархії до вікаріату в складі Егер-

ської латинської дієцезії. За таких умов мукачівські владика не мали права освячувати нові храми, вводити в сан нових священників. Унійне духовенство вважалося вікаріями латинських плебанів і мало дуже низький матеріальний стан. Від цього часу й майже до середини XVIII ст. егерські єпископи титулували мукачівських своїми ритуальними вікаріями, а мукачівські єпископи боролися за самостійність.

До середини XVIII ст. Мукачівська єпархія могла виховувати вище духовенство лише у Трнавській, Егерській та Віденській (Пазманеум) духовних семінаріях. Питання заснування навчального закладу для священників постало після 1727 р., коли тридентські реформи було імplementовано у формі постанов Замойського собору 1720 р.² Окрему семінарію для Мукачівської єпархії було засновано лише 1776 р., коли вона отримала незалежний юрисдикційний статус. Базову богословську освіту можна було отримати при монастирях, де функціонував

¹ Joannicio Basilovits, *Brevis notitia foundationis Theodori Koriathovits, olim Ducis de Munkacs, pro religiosis Ruthenis Ordinis Sancti Basilii Magni, in Monte Csernek ad Munkacs, anno MCCCLX. factae, exhibens seriem episcoporum Graeco-Catholicorum Munkacsiensium, cum praecipuis eorundem aliorumque illustrium virorum gestis, è variis diplomatibus, decretisque regiis, ac aliis documentis authenticis potissimum concinnatam*, vol. 2 (Cassoviae: Ex typographia Ellingeriana, 1799), 137–143. Оригінальні документи див.: Державний архів Закарпатської області (далі – ДАЗО), ф. 64, оп. 5, спр. 90, арк. 1–4 зв.

© Тупиця М. В., 2022

² ДАЗО, ф. 151, оп. 1, спр. 279, 342, 403, 405, 406; Антоній Годинка, «Собор нашой дієцезіѣ, подержаний в днях 11-12 Марта 1726. а Егерѣ (Eger)», *Літературна Недѣля*, 15 квітня 1944, 91–94; Viorel Ciubotă et al., eds., *Episcopia greco-catholică de Mukacevo: Documente*, vol. 1 (Satu Mare - Ujhorod: Editura Muzeului Stămărean, 2007), 177–184.

новіціат і чернечі студії, а також у навчальному закладі в Мукачевому, який у 1744 р. заснував єпископ Михайло Мануїл Ольшавський³.

Дослідження приватних книгозбірень монашества, як і загалом дослідження книжкової культури Мукачівської єпархії, лише починає набувати популярності. Здебільшого студії історії книжки як матеріального об'єкта мали на меті виявити, каталогізувати, систематизувати ці артефакти⁴, опублікувати покрайні записи⁵ та дослідити їхні лінгвістичні особливості⁶. Проте доцільнішим видається вивчення книжкового матеріалу в контексті інтелектуальної та культурної історії⁷, історії комунікації або книготоргівлі⁸. В контексті досліджень василіянських

книгозбірень треба згадати праці Івана Альмеса про списки та репертуар бібліотек монахів Львівської єпархії XVIII ст.⁹ Новаторським в українській історіографії є праця згаданого автора про історію читання монахів Львівської єпархії у XVII–XVIII ст.¹⁰

Антоній Коцак походив із руського священничого роду села Буковець, що на сучасній Пряшівщині у Словаччині. Андрій (у миру) народився 2 жовтня 1739 р.¹¹ Здобув початкову освіту при місцевому монастирі на Буковій Гірці. У 1761 р. вступив до Василіянського чину, проходив філософські студії при Краснобродському монастирі. В 1763–1767 рр. вивчав богослов'я у Кошицькому університеті, який закінчив, захистивши докторат із догматичної теології, тобто вищі богословські студії¹². Одразу після завершення навчання як професор був направлений до Марія-Повчанського монастиря. У різний час був настоятелем Марія-Повчанського, Малоберезнянського, Углянського чернечих осередків, зрештою його обрали протоігуменом василіянських монастирів Мукачівської єпархії (1781–1784 рр.).¹³ Ім'я протоігумена Коцака зникає з історичних джерел від початку 1790-х рр., а дату

³ Юлій Гаджега, *Изданіе Культурно-просвѣтительнаго общества имени Александра Духновича в Ужгородѣ*, т. 33, *Исторія Ужгородской богословской семинарии въ ея главныхъ чертахъ* (Ужгород: Книгопечатная Г. Миравчика, 1928), 8–20.

⁴ Василь Микитась, *Давні рукописи і стародруки: опис і каталог. Частина перша* (Ужгород: Видавництво УЖДУ, 1961); Його ж, *Давні рукописи і стародруки: опис і каталог. Частина друга* (Львів: Видавництво Львівського університету, 1964); Eszter Ojtozi, *A Máriarócsi Baziliták cirillbetűs könyvei* (Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára, 1982); Ralph Cleminson, ed., *Cyrillic manuscripts in Slovakia: A union catalogue* (Martin: Vydavateľstvo Matica slovenskej, 1996); Ralph Cleminson, Elissaveta Moussakova & Nina Voutova, eds., *Catalogue of the Slavonic Cyrillic Manuscripts of the National Szechenyi Library* (Central European University Press, 2007).

⁵ Тетяна Шевніна, «Покрайні написи в рукописних книгах і стародруках XV–XIX ст. в колекції фондів Закарпатського краєзнавчого музею», *Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею* 6 (2004): 79–84; Її ж, «Покрайні написи в рукописних книгах і стародруках XV–XIX ст. в колекції фондів Закарпатського краєзнавчого музею», *Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею* 7 (2005): 29–46; Її ж, «Покрайні написи в рукописних книгах і стародруках XV–XIX ст. в колекції фондів Закарпатського краєзнавчого музею», *Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею* 8 (2006): 25–39.

⁶ Іван Панькевич, *Матеріали до історії українських говорів південнокарпатських українців*, т. 4. *Науковий збірник Музею української культури в Свиднику* (Пряшів: Музей української культури в Свиднику, 1970); Його ж, «Покрайні записи на підкарпатських церковних книгах», *Науковий Збірник Товариства «Просвіта» в Ужгороді* 6 (1929): 129–196; Його ж, «Покрайні записки на підкарпатських церковних книгах. Ч II», *Науковий Збірник Товариства «Просвіта» в Ужгороді* 13 (1936): 1–36; Юліан Яворській, «Историческія, личныя, вкладныя и другія записи въ карпаторусскихъ рукописныхъ и печатныхъ книгахъ XVI–XIX вѣковъ», *Науковий Збірник Товариства «Просвіта» в Ужгороді* 7–8 (1931): 189–216.

⁷ Peter Žeňuch & Peter Zubko, *Michal Bradač – Rukoväť cirkevných dejín. Michailъ Брадачъ – Євнтомъ Історіи Церковныхъ*, т. 8, *Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae* (Bratislava, 2021).

⁸ Володимир Мороз, «Книги з василіянських монастирів Галичини на Закарпатті у XVIII столітті: свідчення дарчих записів про паломництва до галицьких обителів і походження видань», у *IX Міждисциплінарні гуманітарні читання* (Київ, 2020), 24–25; Sándor Földvári, «A Magyar Királyság szláv etnikumú ortodox parókiáinak liturgikus-könyv importja-mint a keleti s nyugati kereszténység korajkori kapcsolatainak tükrözöje», in *Magyarország és a Balkán vallási és társadalmi kapcsolatai: Tanulmánykötet Ohridi Szent Naum halálának 1100 évfordulója emlékére*, eds. Toso Donceve, Krisztina Menyhart & Imre H. Tóth (Budapest: Bolgár Kulturális Fórum, 2011), 192–209; Idem, «Cross-cultural Contacts between the Serbs Lived in the Former Hungarian Kingdom and West-Ukrainian Territories – As Reflected in the Import of the Liturgical Books», in *Acta Universitatis Szegediensis*,

Opuscula Byzantina, vol. 11, *A Kárpát-medence, a magyarság és Bizánc. The Carpathian Basin, the Hungarians and Byzantium*, ed. Terézia Olajos (Szeged: Szegedi Tudományegyetem, 2014), 43–59; Idem, «Kultúráközvetítő hálózatok a Litván Nagyhercegség és a Habsburg Birodalom közötti könyvmozgás folyamataiban», in *Hálózatok a tudományok, a technika és az orvoslás körében. A Magyar Természettudományi Társulat tudománytörténeti kötetei*, vol. 4 (Budapest: Magyar Természettudományi Társulat, 2020), 219–242; Idem, «The Way of an Exemplar of the First Book of the Suprasl Typography to the Habsburg Empire», *Orthodoxi Evrópi. Studia do dziejów Kościoła prawosławnego w Europie Wschodniej* 2 (2019): 9–16.

⁹ Іван Альмес, «Коло читання ченців Львівської єпархії другої половини XVIII ст.: бібліотеки василіянських ієромонахів Юстина Ілляшевича та Йосафата Лозінського», *Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології* 11–12 (2017): 14–37; Idem, «Spisy ksiąg prywatnych księgozbiórów mniichów prawosławnych i bazylianów eparchii lwowskiej od końca XVII do XVIII w.», in *Studia*, vol. 1, *Kolekcję prywatne w zbiorach książek dawnej*, eds. Agnieszka Franczyk-Cegła та Dorota Sidorowicz-Mulak (Wrocław, 2020), 165–182.

¹⁰ Іван Альмес, *Від молитви до освіти: Історія читання ченців Львівської єпархії XVII–XVIII ст.* (Львів: Видавництво УКУ, 2021).

¹¹ ДАЗО, ф. 64, оп. 1, спр. 1214, арк. 3 зв.; спр. 1174, арк. 3 зв.

¹² Там само, оп. 5, спр. 200, арк. 7 зв.

¹³ Досліджуючи питання про василіянських протоігуменів Мукачівської єпархії, о. Атанасій Пекар доходить слушного висновку, що протягом 1781–1784 рр. протоігуменом був саме о. Антоній Коцак (див.: Атанасій Пекар, «Василіянська провінція св. Миколая на Закарпатті», *Analecta OSBM XI* (XVIII) № 1–4 (1982): 152–166; Його ж, «Василіянські Протоігумени на Закарпатті», *Записки ЧСВВ IX* (XV), № 1–4 (1974): 152–166; Його ж, *Нариси історії церкви Закарпаття*, т. 3, *Монаше життя* (Ужгород: Ужгородська міська друкарня, 2014), 164–175). Окрім заміток о. Гліба (Кинаха), на яких о. Атанасій доходить такого висновку, сильним доказом є збережений дотепер список монахів і протоігуменів кінця XVIII – початку XIX ст. (див.: ДАЗО, ф. 64, оп. 1, спр. 250, арк. 5 зв.).

смерті наразі не вдалося визначити. Востаннє він фігурує у справі про ліквідацію малих монастирів 1791 р.¹⁴, що відбувалася у процесі так званої йосифінської касати, коли було ліквідовано монастирі, які, на думку державної влади, не приносили суспільної користі. Очевидно, високі амбіції молодого і здібного монаха були чітко спрямовані на досягнення докторського ступеня, що відкривало широкі перспективи майбутньої кар'єри. При цьому, він мав також і протекцію з боку єрархів Мукачівської єпархії, яка була дуже зацікавлена у піднятті інтелектуального рівня свого духовенства й не втрачала можливості будь-що протегувати навчання хоч і не шляхетської, але здібної молоді. Про такі інтенції клопотав протоігумен василіянських монастирів Мукачівської єпархії Макарій Шугайда у листі до ректора «Accademiae Cassoviensis»¹⁵.

Єзуїтський формат освіченості відобразився також і на книгозбірні Антонія Коцака та значною мірою визначав його читацькі вподобання. Тридентські реформи серед іншого передбачали оновлення системи освіти, що остаточно викристалізувалася наприкінці XVI ст. у формі єзуїтської моделі *Ratio studiorum*. Цей статутний документ брав за основу попередню практику гуманістичної системи освіти, базу якої складало вивчення творів класичних авторів («очищених»), щоб не суперечити християнському вченню) для підготовки морально стійких та інтелектуально підготовлених церковних і державних діячів, що мали працювати для загального суспільного блага. Вектор єзуїтської освіти був спрямований від нижчих граматично-риторичних класів до вищих філософсько-богословських, вершиною яких було догматичне богослов'я. *Ratio studiorum* передбачав залучення значної кількості теологічних текстів (особливо Біблії та коментарів до неї, святоотцівської літератури), а також їх поглибленого вивчення завдяки осягненню їх мовою оригіналу (іврит, грека, латина). Також було застосовано схоластичний аристотелівський метод у викладі Томи Аквінського, який передбачав пошук істини під час диспутів, де поставлену тезу слід було обґрунтовувати на основі різних богословських і логічних аргументів, почерпнутих як зі Святого Письма, так і зі святоотцівських творів. Закріплення матеріалу мало відбуватися завдяки щоденному читанню Святого Письма, декламуванню, повторюванню, дискусіям, зокрема за допомогою інтенсивного читання, тобто такого, коли перечитують невелике коло тих самих тек-

стів¹⁶. Так сформувалася система освіти, метою якої було еразмівське освічене благочестя (*pietas literata*), де схоластичне обґрунтування було шляхом до осягнення Господа. «Вчена і красномовна побожність» (*sapiens et eloquens pietas*) стала гаслом системи освіти єзуїтів¹⁷.

Опис колекції книжок Антонія Коцака є одним з небагатьох виявлених документів, які ілюструють склад приватних василіянських книгозбірень Мукачівської єпархії, який дійшов до наших днів. Бувши протоігуменом василіянських монастирів Мукачівської єпархії, Антоній Коцак отримав від єпископа Андрея Бачинського розпорядження візитувати усі монастирі єпархії із детальним описом населеників і монастирського майна. Під час цієї візитації 1781–1782 рр., що, зрештою, стала першою виявленою із найбільш інформативних для монастирів Мукачівської єпархії XVIII ст., також були описані списки книжкових колекцій монастирів. Бібліотечними каталогами у повному розумінні назвати ці списки не можна, оскільки організація монастирських книгозбірень єпархії була на початковому етапі, а перелік книжок здійснили, очевидно, найзручнішим способом для його виконавця – відповідно до розміщення на полицях. Відомі два окремі списки книжок. Перший – для Мукачівського монастиря, другий – для інших монастирів єпархії. Ці документи уклав Антоній Коцак уже після завершення візитації на основі складених протоколів¹⁸. Наприкінці переліку монастирських книжок Антоній Коцак додав інформацію і про свою книжкову колекцію. Потридентське каталогізування та упорядкування монастирських бібліотек можна потрактувати як елемент уніфікації інтелектуально-культурного простору в рамках певної церковної організаційної структури або упорядкування знання¹⁹.

Список книжок Антонія Коцака записано на аркуші в дві колонки. Ліва колонка містить заголовки «Sequitur Bibliotheca R[everendissimi] P[atris] Antonii Kotzák SS T[heo]l[og]iae Doctoris ejusdemq[ue] p[atrorum] F[ratrorum] Professoris Ordinarii publici». Нижче подано перелік кни-

¹⁶ Roger Chartier, *The order of books: Readers, authors, and libraries in Europe between the fourteenth and eighteenth centuries* (Stanford: Stanford University Press, 1994), 17.

¹⁷ Василь Кметь і Олег Дух, «“Ratio Studiorum” в історії європейської та української освіти, пер. Ростислав Паранько та Андрій Маслюх (Львів: Свічадо, 2008)», у *Ratio Studiorum: Уклад студій Товариства Ісусового. Система єзуїтської освіти* (Львів: Свічадо, 2008), 9–12; Тетяна Шевченко, *Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверті XVI – першої XVII ст.* (Львів: Свічадо, 2005), 42–45.

¹⁸ ДАЗО, ф. 64, оп. 1, спр. 936, арк. 1–22.

¹⁹ David McKitterick, “Libraries and the organization of knowledge”, in *The Cambridge History of Libraries in Britain and Ireland* (Cambridge University Press, 2006), 592–615.

¹⁴ ДАЗО, ф. 64, оп. 1, спр. 1291, арк. 38, 62.

¹⁵ Там само, спр. 624, арк. 1–1 зв.

жок, що складається із чотирьох колонок: номер, назва, томи, примірники. Укладач списку йшов за форматами книжок, де послідовно подав видання – *in folio*, *in quarto* та *in octavo*. Перелік за форматами перервано на *in octavo*, попри те, що колекція містила книжки *in duodecimo* й навіть *in trentadue*²⁰.

У 1781 р. приватна колекція книжок Антонія Коцака налічувала 60 найменувань і 80 примірників. 25 примірників (14 назв) із тих книжок вдалося ідентифікувати за екслібрисами. До наших днів ці видання збереглися у Відділі рукописів і стародруків Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету (далі – НБ УжНУ).

Майже усі книжки Антонія Коцака – латиномовні. Це й не дивно, оскільки латина була мовою освічених станів тогочасної Західної Європи. Два видання угорськомовні – Святе Письмо й житія. Цю Біблію не вдалося чітко ідентифікувати за браком бібліографічної інформації. Запис «Alámi[z]snas Sz[ent]: Jánosnak» дає змогу припустити, що це було якесь угорськомовне видання житія александрійського патріарха Йоана Милостивого 611–620 рр. Турецький султан Баязид II передав мощі цього святого як дипломатичний дар угорському королю Матяшу Корвіну. Останній розмістив нетлінні останки у королівській каплиці поруч королівської бібліотеки. Згодом їх було перенесено до церкви св. Мартина в Братиславі, де 1632 р. кардинал Пийтер Пазмань офіційно потвердив шанування св. Йоана Милостивого 23 січня на день перенесення його мощів. Із цього часу культ східнохристиянського святого почав поширюватися словацькими землями, при тому, що в інших католицьких землях він був невідомим²¹.

Не вдається дізнатися про мову, як і про саму назву видання Роберта Баркляя – шотландського протестанта-квакера. Загалом твори Роберта Баркляя виходили як латиною, так і національними мовами, передусім англійською, і були доволі поширеними у католицьких середовищах, зокрема у монастирських.

Класифікувати збірку можна за загальними тематичними блоками, що є доволі умовними. Можна виділити дві основні групи – релігійна література й така, що більш тяжіє до світської

(нерелігійної). Загалом репертуар збірки такий: а) богослов'я; б) посібники для душпастирів; в) агіографія та аскетика; г) твори Отців Церкви; г) Біблія та екзегетика; д) церковна історія; е) інше.

У межах теологічної літератури подаємо трактати із більш загальних богословських праць, так само як і праць із морального та догматичного богослов'я. Ця категорія творів представлена у доволі великій кількості книжок, оскільки Антоній Коцак був професором як моральної, так і догматичної теології.

Один рукописний твір під назвою «Theologia scripta» в двох примірниках не вдалося відшукати в архівних або бібліотечних збірках, тому докладніше говорити про його зміст не можемо. Скоріш за все, це були власноручні конспекти Антонія Коцака, які він, можливо, зробив під час єзуїтських студій у Кошицях. Запис «Tractatus de misteriis [Chrii]ti» також не вдалося ідентифікувати, проте, можливо, під цією назвою є твір відомого домініканського екзегета і церковного історика Амата де Граверсона (1670–1733)²². Ці два богословські рукописи наштовхують на думку про функціонування у монастирях Мукачівської єпархії, як і у Святопокровській василіянській провінції у Київській митрополії, практики ведення окремих трактатів із догматичного богослов'я, які виконували функцію підручників і, водночас, конспектів²³. Відповідно каталог книжок Антонія Коцака 1781 р. фіксує найраніший приклад побутування таких підручників у Мукачівській єпархії. Натомість із кінця XVIII – першої половини XIX ст. збереглося чимало таких конспектів, що належали колишньому архіву Мукачівського монастиря, але вони дотепер не стали об'єктом окремого дослідження. Для ілюстрації можна згадати анонімні рукописи, складені саме так, як це описує о. Пантелеймон Трофімов: «забезпечені» чітким змістовим складом (*index*) і критичним апаратом, актуальним на той час. Більше того, два трактати, датовані 1800 р. і 1816 р., присвячені догматичному богослов'ю і мають назву трактатів *De Deo Uno et Trino*²⁴.

²² «Amat de Graveson, Ignace Hyacinthe, 1670–1733», Virtual International Authority File, дата звернення 21 березня 2022, http://viaf.org/viaf/34797576/#Amat_de_Graveson,_Ignace_Hyacinthe,_1670-1733; «Graveson, Ignace Hyacinthe Amat De», McClintock and Strong Biblical Cyclopedia, дата звернення 21 березня 2022, <https://www.biblicalcyclopedia.com/G/graveson-ignace-hyacinthe-amat-de.html>. У доробку автора є твір «Tractatus de vita, mysteriis, et annis Jesu Christi».

²³ Пантелеймон (Денис) Трофімов, «Трактати De Deo Uno et Trino василіянських богословів Свято-Покровської провінції (XVIII ст.)», *Наукові записки УКУ* 7 (2020): 184–185.

²⁴ Там само, 185–186. Згадані рукописи див., наприклад: ДАЗО, ф. 64, оп. 1, спр. 372, 1045, 1514, 1536.

²⁰ ДАЗО, ф. 64, оп. 1, спр. 940, арк. 6–6 зв.

²¹ Wemyss Brown, «St. John the Almsgiver», New Advent. Catholic Encyclopedia, дата звернення 13 квітня 2022, <https://www.newadvent.org/cathen/08486a.htm>; «János, Alamizsnás, Szt», Magyar Katolikus Lexikon, дата звернення 13 квітня 2022, <http://lexikon.katolikus.hu/J/János.html>; Rajmund Ondruš, *Blízki Bohu i ľudom Životopisy svätých usporiadané podľa liturgického kalendára* (Bratislava: Tatran, 1991), 44–45, http://katolici.szm.com/ZIVOTOPISY/JANUAR/Jan_Almužnik.html.

Із догматичного богослов'я наявні три твори. Цікавим серед них видається твір Оноре Турнелі *Tractatum de gratia Christi* з передмовою угорського єзуїта Йожефа Ковача. Творчість Турнелі характеризується антиянсеністською спрямованістю, оскільки сам автор був доктором богослов'я й належав до французького католицького середовища²⁵. Антипротестантські твори були доволі актуальні в Угорському королівстві, оскільки під владою Габсбургів тут проводили політику протегування Католицької церкви. Окрім цього за творами Турнелі вивчали догматику на богословських курсах семінарій та університетів, і в Ужгороді також²⁶.

Моральне богослов'я представлено у збірці чотирма творами. В ранньомодерному моральному богослов'ї головна дискусія розвивалася між різними чернечими згромадженнями навколо питання свободи волі. Дискусія часів Реформації та Католицької реформи кристалізувалася у дві течії – пробабілізм і пробабіліоризм. Перший був пов'язаний із вибором особою найпростішого праведного шляху, який є імовірним, другий – найкращого (найімовірнішого) із протилежних або різних за «ступенем праведності» шляхів. Зрештою, на прохання папи Александра VIII пробабіліоризм було визнано єдиноправильною теорією моральної теології на домініканському конвенті 1659 р., такою, що утверджує істинну побожність, нехтуючи м'яккістю в оцінках поведінки особи та знижуючи цим самим її слабкість перед гріхом²⁷. Яскравим представником пробабіліористської течії у моральному богослов'ї є італійський редемпторист Альфонсо Марія де Лігурі. Його твір *Theologia moralis: adjuncta in calce perutili instructione ad praxim confessoriorum* був у збірці Антонія Коцака ще з його студентських літ 1763 р., що знаємо за екслібрисом: «De Cathalogo Librorum R[everendissimi] P[atris] Antonij Koczak Ord[inis] S[ancti] Basilij M[agni] Religiosi, 1763». Загальну теорію, аргументи сторін та історичну еволюцію цієї дискусії Антоній Коцак почерпав із твору іспанського домініканця Даніеле Конціна *Manuale concinae seu theologia christiana dogmatico-moralis*, що також належав до його колекції.

Богословська література більш загального характеру домінує у збірці монаха: десять при-

мірників і шість назв. Широко відомі твори французького богослова Поля-Габрієля Антойне, за якими навчали в багатьох духовних навчальних закладах, наявні у збірці Антонія Коцака у чотирьох примірниках. Увагу привертає трактат Гаспара Ювеніна *Institutiones theologicae*, що належав до індексу заборонених книжок від 1716 р.²⁸, через те, що автор був прихильником французького протестантського янсеністського релігійного напрямку²⁹. Очевидно, для Антонія Коцака було суттєво розуміти як аргументи протестантських богословів, так і відповіді на них із середовища католицьких авторів. Згаданий вище Оноре Турнелі будував свої аргументи із догматики саме в полеміці проти янсеністських богословів.

Агіографічну та аскетичну літературу Антонія Коцака дещо проблематично реконструювати за недостатністю бібліографічної інформації. Діяння святих Корнелія, Іринія, Георгія, Діонісія, Методія, що наявні у списку книжок, розділені нібито на п'ять різних примірників. Їхні життя описано у творах *Acta et scripta sanctorum* Яноша Прилецького, де перша книжка містить життє і твори Корнелія, а друга – описи інших згаданих святих. Попри скупість бібліографічної інформації (у списку «Acta S[ancti] Cornelii/Irinaei/Georgii/Dionisii/Methodii») у НБ УжНУ вдалося віднайти *Acta et scripta SS. Cornelii Firmiliani Pontii & Victorini suo ordine digesta et annotationibus historico-theologicis*, яка належала Антонію Коцаку³⁰. Інше видання – із життєями та творами інших святих – було у збірці єпископа Андрея Бачинського принаймні з 1792 р.³¹ Питання вписування кожного життя святого нібито в іншому примірнику залишається відкритим, попри несуттєвість його значення для загального викладу. Із аскеричних творів варто згадати примірник твору Томи Кемпійського *De Imitatione Christi*, що був поширений як у право-

²⁸ *Index Librorum prohibitorum: usque ad ann. 1716 regnante Clemente XI* (Romae: Ex Typographia Rev. Cam. Apost., 1716), 186.

²⁹ Gaspar Juenin, *Institutiones theologicae: ad usum seminariorum*, vol. 6 (Antverpiae: Sumptibus Societatis, 1759), I.

³⁰ «Prileszki Johannes Baptist. Acta et scripta SS. Cornelii Firmiliani Pontii & Victorini suo ordine digesta et annotationibus historico-theologicis / illustrata a Joanne Baptista Prileszky ... - Cassoviae: Typis Academicis Soc. Jesu, 1765. - [8], 282, [1] p. - 4°. - Оправа шкіряна, є потертості. - На форзаці екслібрис: «Bibliotheca Monasterii PP. Basilianorum Cerneca Hora, of. post. Rosvegovo ad Mukacevo». - На тит. арк. запис: «De Cathalogo Librorum R.P. Antonij Koczak ... 1767» (див.: Наукова Бібліотека УжНУ, Відділ рукописів та стародруків (далі – НБ УжНУ ВРiC, S-1508).

³¹ Tamás Végheő, «Bacsinszky András munkácsi püspök könyveinek jegyzéke 1790-ből», in *Monographia: tanulmányok Monok István 60. születésnapjára*, eds. Judit Nyerges, Attila Verőc & Edina Zvara (Kossuth Kiadó, 2016), 727–728.

²⁵ «Honoré Tournély», New Advent. Catholic Encyclopedia, дата звернення 22 березня 2022, <https://www.newadvent.org/cathen/14800a.htm>.

²⁶ Гаджєга, *Изданіє*, 20.

²⁷ Jean-Louis Quantin, «Catholic Moral Theology, 1550–1800», in *Oxford Handbook of Early Modern Theology, 1600–1800*, eds. Ulrich L. Lehner, Richard A. Muller & A. G. Roeber (Oxford: Oxford University Press, 2016), 122–127.

славних, так і в унійних монаших спільнотах³². Характерною особливістю книжки, якою володів Антоній Коцак, був формат – *in trentadue*, що є кишеньковим виданням лише у 8 см заввишки.

Тридентські реформи, впровадження яких переживала Мукачівська єпархія у XVIII ст., полягали в соціальному дисциплінуванні як лаїків, так і кліриків. Візитації парафій і монастирів, дисциплінувальні пастирські послання та видання катехизмів у цьому процесі є доволі показовими. Власне останні зі згаданих книжок слугували тими посібниками для духовенства, що полегшували процес катехизації мирян. Десять видань зі збірки Антонія Коцака – це посібники для душпастирів. Серед цих книжок не було катехизмів, що виходили із благословення мукачівських владик. Наявні твори були більш вузькоспеціалізовані, однак містили необхідну інформацію для підготовки священника як до сповіді, так і до катехизації мирян або Літургії.

Твір італійського францисканця Феліче Потеста *Examen ecclesiasticum* із колекції Антонія Коцака вдалося відшукати в збірці НБ УжНУ. Ця книжка написана у формі запитань і доволі розлогіх відповідей. У контексті потридентського дисциплінування духовенства видання містить богословські пояснення питань, що стосуються культу, таїнств тощо³³. Найімовірніше, під записом у списку «Barklai» є катехитична праця шотландського протестанта-квакера Роберта Баркля. Він у своєму катехизмі звинувачував протестантів у відході від біблійських принципів і поверненні до «традиції». Цей катехизм складений у формі запитань і відповідей, де останні сформовані цитатами зі Святого Письма³⁴, що сприяло їх більш нейтральному звучанню та можливості використання і в католицьких середовищах.

Із святоотцівських творів у збірці Антонія Коцака наявні лише повчання східних Отців Церкви, серед яких переважають тексти Йоана Золотоустого. Варто зауважити, що подібна святоотцівська лектура переважала і загалом у монастирських збірках Мукачівської єпархії³⁵. Василіянська побожність на той час якраз характеризувалася шаную до власне східних патристів у

середовищі монахів, що було, очевидно, даниною традиції та збереження її тягlosti, попри сприйняття латинських інновацій.

Віднова християнської побожності на основі біблійних текстів відбувалася завдяки виданням Біблії, яких у збірці Антонія Коцака було три примірники, та коментарів до неї. Про конкретні видання Святого Письма говорити не можемо, проте опис свідчить, що два примірники були латинською, а один – угорською мовами. Коментарі до Біблії в одинадцяти томах *in folio*, які уклав Корнелій а Ляпіде, із збірки Антонія Коцака збереглися до нашого часу в доброму стані, нині – у фондах НБ УжНУ³⁶. Твори Ляпіде багаторазово перевидавали, вони були дуже популярними в Європі³⁷. Окрім цього в монашому середовищі було поширеним використання збірок біблійних текстів, що в алфавітному порядку подавали так звані спільні місця, де у алегоричному викладі Святого Письма наявні певні образи (суд, світло, камінь тощо). Ці збірники використовували як у підготовці проповідей, так і під час келійного читання та медитацій³⁸.

Твори із церковної історії представлені у збірці Антонія Коцака п'ятьма назвами. Збереглися два трактати відомого італійського церковного історика Антоніо Сандіні, один із яких, найімовірніше, був *Disputationes historicae ad vitas pontificum Romanorum ab eodem descriptas*. У своїх працях, наслідуючи Чезаре Бароніо, він наполягав на приматі папства та апостольському правонаступництві духовенства³⁹. Іншим знаковим твором, що також зберігся до наших днів у НБ УжНУ, є *Historia ecclesiastica Veteris Testamenti* згаданого Граверсона.

Невелику кількість творів у збірці Антонія Коцака можна умовно визначити як тексти гуманістичного циклу. Серед цих книжок є трактати більш світського характеру – юридичні, філософські та енциклопедичні (в ренесансному розумінні). У цій категорії можна виокремити підгрупу праць, що розглядають питання, пов'язані з Угорщиною. Це три томи *Jurisprudentia practica*

³⁶ НБ УжНУ ВРiС, S-1079, S-1202, S-1205, S-1944, S-1955, S-1955/1, S-1960, S-1966, S-1970, S-1973, S-2287.

³⁷ Carl R. Trueman, "The History of Catholic Exegesis, 1600–1800", in *The Oxford Handbook of Early Modern Theology, 1600–1800*, eds. Ulrich L. Lehner, Richard A. Muller & A. G. Roeber (Oxford: Oxford University Press, 2016), 78.

³⁸ Peter Burke, *Social History of Knowledge: From Gutenberg to Diderot* (Polity Press, 2013), 93–95; Іван Альмес, «"Нормативне читання": устави й чернечі правила про книги у православних та унійних монастирях Львівської єпархії XVII–XVIII століть», у *В орбіті християнської культури* (Львів: Видавництво УКУ, 2020), 15–26.

³⁹ Stephen J. Barnett, *Idol temples and crafty priests: The origins of Enlightenment anticlericalism* (New York: St. Martin's Press, 1999), 54.

³² Максим Яременко, *Київське чернецтво XVIII століття* (Київ: Києво-Могилянська академія, 2007), 142–149; Іван Альмес, «Книгозбірні у соціокультурному просторі чернечих спільнот Львівської єпархії XVII–XVIII століть» (Дис. кандидата історичних наук, Український католицький університет, 2018), 125.

³³ НБ УжНУ ВРiС, S-8008.

³⁴ John Coffey, "The Bible and Theology", in *The Oxford History of Protestant Dissenting Traditions*, vol. 1 (Oxford University Press, 2020), 399–401.

³⁵ ДАЗО, ф. 64, оп. 1, спр. 940, арк. 1–6 зв.; 950, арк. 1–7.

seu commentarius novus in jus Hungaricum угорського правника Іштвана Хусті та *Ungaria suis ad Regibus compendium data*, що, імовірно, є політико-географічним трактатом про Угорське королівство єзуїта Ласло Туровці, який походив із Ужгорода. Третю книжку, що у списку має назву «Dissertatio libertatis Ung[ariae]», чітко ідентифікувати не вдалося.

Двома виданнями й трьома книжками у колекції монаха представлено словники. Два томи словника італійського августинця-лексикографа Амброджіо Калепіно були наявні у двох книгах. Видання словника Калепіно, що мали великі формат і обсяг, були доволі поширеними в Європі. Калепіно укладав свій словник протягом усього життя, а перше друковане видання вийшло у Реджо-нель-Емілія 1502 р. В XVI ст. словник пережив багато перевидань і не лише набув вигляду латиномовного тлумачного словника, а й став словником одинадцятьма мовами, в тому числі угорською⁴⁰. Чітко ідентифікувати видання, яке належало до колекції Антонія Коцака, не вдалося. Другий словник, що у списку зазначений як «Phrasologia», найімовірніше є словником Франца Вагнера *Universae phraseologiae latinae corpus*. Два тринавські видання 1775 р. цього чотиримовного словника, що були у збірці Мукачівського монастиря, нині зберігаються у НБ УжНУ⁴¹.

У збірці Антонія Коцака є один трактат Еразма Роттердамського – *Opus de conscribendis epistolis*. В контексті гуманістичної освіти варто уваги твір *Euphiander seu vir ingeniosus* французького єзуїта Оноре Фабрі – збірка різноманітних сюжетів, де розкриваються теми моральних та етичних цінностей, освітніх та соціальних мотивацій особи в гуманістичному ключі. У цьому виданні натрапляємо на цікавий пасаж: вигаданий персонаж студент Еуфіандер виступає за приклад наслідування істини на противагу авторитету. Цей пасаж дослідники оцінюють як квінтесенцію поглядів автора на пошук істини, що допускає нехтування приписами Церкви у цьому процесі. Загалом же Оноре Фабрі часто критикували через його схильність до нововведень і загравання з картузіанством та ідеями Галілея, які він рекомендує пізнавати у цьому трактаті⁴².

За браком бібліографічної інформації не вдалося визначити авторство 24 книжок (22 назв).

⁴⁰ “Ambrogio Calepino”, Encyclopedia Britannica, дата звернення 1 січня 2022, <https://www.britannica.com/biography/Ambrogio-Calepino>.

⁴¹ НБ УжНУ ВРiС, S-1811; S-1819.

⁴² Michael Elazar, *Honoré Fabri and the concept of impetus: A bridge between conceptual frameworks* (Dordrecht: Springer, 2011), 232–233.

Інші ж книжки належали авторам із французьких, угорських, італійських та інших земель. Ці автори разом із творами Отців Церкви переважають у збірці у зазначеному порядку. За конфесійною належністю абсолютна більшість книжок – це твори католиків. Найбільшу групу становлять твори єзуїтів, що є зрозуміло, оскільки вони видавали найбільше друкованої продукції у Європі, а сам Антоній Коцак був вишколений у єзуїтській системі *Ratio studiorum*. Проте наявні у збірці й твори протестантів. Серед них є цікавий автор, що наприкінці життя перейшов до протестантства, – Цегер Бернгард ван Еспен. Він належав до лювенського католицького середовища, був широко відомим каноністом, твори якого були популярними як серед протестантів, так і поміж католиків. Важливий внесок ван Еспена у канонічне право полягає у суттєвому розширенні джерельної бази церковного права на противагу беззаперечному визнанню авторитету канонів. Від таких суджень ван Еспен дійшов думки про вищість законів над авторитетом єрархії. Під кінець життя через свої погляди ван Еспен перейшов до янсеністів, а його твори потрапили до індексу заборонених книжок⁴³, однак і надалі були актуальними у католицькому та, в цьому випадку, унійному середовищі.

Питання процесу поповнення книгозбірні монаха частково висвітлюють екслібриси збережених дотепер примірників книжок. У Відділі рукописів та стародруків НБ УжНУ зараз зберігаються 25 томів (14 назв), що належали Антонію Коцаку. При цьому одне екзегетичне видання Антала Гартмана у «каталозі» 1781 р. не фігурує, а його екслібрис не подає дати, коли монах отримав цю працю⁴⁴.

Серед екслібрисів цих книжок є датовані й недатовані, а також такі, що, власне, висвітлюють належність видань Антонієві Коцаку («R[everendi] P[at]ri Antonij Koczak O[r]d[in]is S[an]cti Basilij M[agn]i Relig[iosi]»⁴⁵), або такі, що уточнюють, що ці примірники є частиною каталогу книжок Антонія Коцака («De Cathalogo Librorum R[everendi] P[at]ri Antonij Koczak Ordinis S[an]cti Basilij M[agn]i Religiosi Professi 1768»⁴⁶). Даткування екслібрисів наявне на 20 книжках (вісім назв, див. табл. 1).

Окремо треба звернути увагу на деталь екслібрисів, де записано про внесення книжок до «Cathalogo Librorum».

⁴³ Michael O’Neill Printy, *Enlightenment and the creation of German Catholicism* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 32–36.

⁴⁴ НБ УжНУ, ВРiС, S-1037.

⁴⁵ Там само, S-800, титульний аркуш.

⁴⁶ Там само, S-1975, титульний аркуш.

Таблиця 1
Хронологія власницьких записів книжок
єромонаха Антонія Коцака

Рік	Назви	Примірники
1763	2	4
1765	2	12
1767	3	3
1768	1	1
Всього	8	20

Джерело: Державний архів Запорізької області, ф. 64, оп. 1, спр. 940, арк. 6–6 зв.

Хоча цей перелік не є репрезентативним, оскільки висвітлює датування доволі незначної кількості книжок, проте є цінним з огляду на те, що містить найраніші із виявлених для Мукачівської єпархії датовані екслібриси приватних чернечих книжкових зібрань. Згадані дати (за винятком 1768 р.) припадають на період, коли Антоній Коцак навчався у Кошицькому університеті, – 1763–1767 рр. Тематика цих видань релігійна: богослов'я (чотири назви, шість примірників), екзегетика (одна назва, 11 примірників), агіографія та церковна історія (одна назва і один примірник). Напевно, ці книжки Антоній Коцак придбав, щоб використовувати їх під час богословських студій.

Очевидно, що під час навчання до послуг Антонія Коцака була університетська бібліотека, однак він прагнув купувати нові видання до своєї приватної колекції. Кошти для цього він намагався здобути у своїх патронів – графа Шьонбурна у Мукачевому та у кошицького коменданта Гodefріда аб Енгельгайта. В листі від 29 липня 1766 р. Антоній Коцак просив Гodefріда аб Енгельгайта допомогти йому купити книжки у Відні. На той час його цікавили видання з церковної історії, а також Отців Церкви – Доротея та Василя Великого⁴⁷. Такий читацький інтерес монаха можна пояснити його належністю до східного обряду та піететом до східнохристиянського богослов'я, що підтверджується і в пізніші часи.

Ті книжки зі збірки НБ УжНУ, рік видання яких вдалося чітко ідентифікувати, дають підстави припустити, що монах намагався купувати новинки. Винятком є малоформатне видання Томи Кемпійського *De imitatio Christi*, яке видане 1627 р. Решта книжок датовані в проміжку 1731–1771 рр., причому основну масу видано в 1756–1766 рр. Показовим є короткий кількарічний проміжок між роком видання та роком запису екслібрису (на книжках, де є екслібриси),

а болонське видання 1763 р. *Theologia moralis* Альфонсо Марія де Лігуорі було придбано відразу після друку. Книжки зі збірки Антонія Коцака побачили світ у видавничих центрах Антверпена, Болоньї, Аугсбурга й у місцевих угорських друкарнях Трнави та Кошиць.

* * *

Проаналізувавши книжкове зібрання василіянського протоігумена Антонія Коцака, бачимо, що читацькі зацікавлення визначалися його професійною діяльністю та єзуїтською освітньою формацією. Більшість богословських творів свідчить, що професор Антоній Коцак мав можливість достатньо глибоко представляти теологічні проблеми схоластикам у чернечих студіях, які згодом могли продовжити навчання у закладах вищого рівня або мати достатній рівень знань для апробації перед прийняттям монаших свячень. Для спудеїв було важливо розуміти аргументи протестантських богословів, про що свідчить наявність у збірці текстів із індексу заборонених книжок, що у ширшому контексті підтверджує тезу про місію єзуїтських освітніх закладів у Центрально-Східній Європі у протистоянні протестантським християнським течіям⁴⁸. Посібники для душпастирів і катехитичні видання мали слугувати для підсилення якості формаційної діяльності у навчальному процесі. Ознакою конфесійної орієнтації може бути наявність творів не західних, а східних Отців Церкви, що виступали як елемент культивування східнохристиянської василіянської духовності. Натомість відсутність творів руською чи церковнослов'янською мовами є звичним явищем у середовищі еліти Мукачівської єпархії, яка формувалася у католицьких закладах освіти. Ба більше того, навіть неунійна частина Київської митрополії та Київська академія теж активно приймали західні впливи, що позначилося і на монастирських книгозбірнях⁴⁹. Сучасну богословську думку Антоній Коцак переймав від західних авторів, зокрема за посередництва авторів, що походили із терен Угорського королівства. Той факт, що переважають твори богословські, а також видання гуманістичного циклу, свідчить, що єзуїтська схоластична доктрина була визначальною у підборі книжок і мисленні Антонія Коцака.

⁴⁸ Paul F. Grendler, *Jesuit Schools and Universities in Europe 1548–1773* (Leiden; Boston: Brill, 2019), 43–45.

⁴⁹ Альмес, «Книгозбірні у соціокультурному просторі», 187; Яременко, *Київське чернецтво*, 145.

⁴⁷ ДАЗО, ф. 64, оп. 1, спр. 670, арк. 1–2 зв.

Bibliographic References

- Almes, Ivan. “Knyhozbiirni u sotsiokulturnomu prostori chernechykh spilnot Lvivskoi yeparkhii XVII–XVIII stolit”. Dys. kandydata istorichnykh nauk, Ukrainyskiy katolytskyi universytet, 2018.
- — —. “Kolo chytannia chentsiv Lvivskoi yeparkhii druhoi polovyny XVIII stolit: biblioteka vasylianskykh ieromonakhiv Yustyna Illiashevycha ta Yosafata Lozinskoho”. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia knyhoznavstvo, bibliotekoznavstvo ta informatsiini tekhnolohii* 11–12 (2017): 14–37.
- — —. “«Normatyvne chytannia»: ustavy y chernechi pravyla pro knyhy u pravoslavnykh ta uniinykh monastyriakh Lvivskoi yeparkhii XVII–XVIII stolit”. In *V orbiti khrystianskoi kultury*, 15–26. Lviv: Vydavnytstvo UKU, 2020.
- — —. “Spisy ksiąg pryvatnykh księgozbiorów mnichów prawosławnych i bazylianów eparchii lwowskiej od końca XVII do XVIII w”. In *Studia*. Vol. 1, Kolekcję prywatne w zbiorach ksiądzki dawnej, eds. Agnieszka Franczyk-Cegła & Dorota Sidorowicz-Mulak, 165–182. Wrocław, 2020.
- — —. *Vid molytvy do osvity: Istoriia chytannia chentsiv Lvivskoi yeparkhii XVII–XVIII st.* Lviv: Vydavnytstvo UKU, 2021.
- “Amat de Graveson, Ignace Hyacinthe, 1670–1733”. Virtual International Authority File. Accessed 21.04.2022. http://viaf.org/viaf/34797576/#Amat_de_Graveson,_Ignace_Hyacinthe,_1670-1733.
- “Ambrogio Calepino”. Encyclopedia Britannica. Accessed 01.01.2022. <https://www.britannica.com/biography/Ambrogio-Calepino>.
- Barnett, Stephen J. *Idol temples and crafty priests: The origins of Enlightenment anticlericalism*. New York: St. Martin's Press, 1999.
- Basilovits, Joannicius. *Brevis notitia foundationis Theodori Korinthovits, olim Ducis de Munkacs, pro religiosis Ruthenis Ordinis Sancti Basilii Magni, in Monte Csernek ad Munkacs, anno MCCCCLX.factae, exhibens seriem episcoporum Graeco-Catholicorum Munkaciensium, cum praecipuis eorundem aliorumque illustrium virorum gestis, è variis diplomatibus, decretisque regis, ac aliis documentis authenticis potissimum concinnatam*. Vol. 2. Cassoviae: Ex typographia Ellingeriana, 1799.
- Brown, Wemyss. “St. John the Almsgiver”. New Advent. Catholic Encyclopedia. Accessed 23.04.2022. <https://www.newadvent.org/cathen/08486a.htm>.
- Burke, Peter. *Social History of Knowledge: From Gutenberg to Diderot*. Polity Press, 2013.
- Chartier, Roger. *The order of books: Readers, authors, and libraries in Europe between the fourteenth and eighteenth centuries*. Stanford: Stanford University Press, 1994.
- Ciubotă, Viorel, Delean, Mihai, Ghitta, Ovidiu, & Vasile Rus, eds. *Episcopia greco-catolică de Mukacevo: Documente*. Vol. 1. Satu Mare – Ujhorod: Editura Muzeului Stămărean, 2007.
- Cleminson, Ralph, ed. *Cyrillic manuscripts in Slovakia: A union catalogue*. Martin: Vydavateľstvo Matica slovenskej, 1996.
- Cleminson, Ralph, Moussakova, Elissaveta, & Nina Voutova, eds. *Catalogue of the Slavonic Cyrillic Manuscripts of the National Szechenyi Library*. Central European University Press, 2007.
- Coffey, John. “The Bible and Theology”. In *The Oxford History of Protestant Dissenting Traditions*. Vol. I, 375–408. Oxford University Press, 2020.
- Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti (DAZO), f. 64, op. 1, spr. 250, 6 ark.; spr. 372, 180 ark.; spr. 624, 2 ark.; spr. 670, 2 ark.; spr. 936, 22 ark.; spr. 940, 6 ark.; spr. 950, 7 ark.; spr. 1045, 104 ark.; spr. 1174, 23 ark.; spr. 1214, 8 ark.; spr. 1291, 97 ark.; spr. 1514, 200 ark.; spr. 1536, 223 ark.; op. 5, spr. 90, 7 ark.; spr. 200, 10 ark.; f. 151, op. 1, spr. 279, 6 ark.; spr. 342, 6 ark.; spr. 403, 7 ark.; spr. 405, 13 ark.; spr. 406, 10 ark.
- Elazar, Michael. *Honoré Fabri and the concept of impetus: A bridge between conceptual frameworks*. Dordrecht: Springer, 2011.
- Földvári, Sándor. “A Magyar Királyság szláv etnikumú ortodox parókiáinak liturgikus-könyv importja”. In *Magyarország és a Balkán vallási és társadalmi kapcsolatai*, eds. Toso Doncsev, Krisztina Menyhart & Imre H. Tóth, 192–207. Budapest: Bolgár Kulturális Fórum, 2011.
- — —. “Cross-cultural Contacts between the Serbs Lived in the Former Hungarian Kingdom and West-Ukrainian Territories - As Reflected in the Import of the Liturgical Books”. In *Acta Universitatis Szegediensis, Opuscula Byzantina*. Vol. 11, A Kárpát-medence, a magyarság és Bizánc. The Carpathian Basin, the Hungarians and Byzantium, ed. Terézia Olajos, 43–59. Szeged: Szegedi Tudományegyetem, 2014.
- — —. “Kultúráközvetítő hálózatok a Litván Nagyhercegség és a Habsburg Birodalom közötti könyvmozgás folyamataiban”. In *Hálózatok a tudományok, a technika és az orvoslás körében. A Magyar Természettudományi Társulat tudománytörténeti kötetei*. Vol. 4, 219–242. Budapest: Magyar Természettudományi Társulat, 2020.
- — —. “The Way of an Exemplar of the First Book of the Supraśl Typography to the Habsburg Empire”. *Orthodox Europe: Studies for the history of the Orthodox Church in Eastern Europe 2* (2019): 9–16.
- Gadzhega, Julij. *Izdanie Kulturno-prosvetitel'nago obshchestva imeni Aleksandra Duhnovicha v Uzhgorode*. Vol. 33, Istorija Uzhgorodskoj bogoslovskoj seminarii v eja glavnykh chertah, Uzhgorod: Knigopечатnaja G. Miravchika, 1928.
- “Graveson, Ignace Hyacinthe Amat De”. McClintock and Strong Biblical Cyclopedia. Accessed 22.03.2022. <https://www.biblicalencyclopedia.com/G/graveson-ignace-hyacinthe-amat-de.html>.
- Grendler, Paul F. *Jesuit Schools and Universities in Europe 1548–1773*. Leiden; Boston: Brill, 2019.
- Hodynka, Antonii. “Sobor nashoi diotsezii, poderzhanyi v dniakh 11–12 Marta 1726. a Eheri (Eger)”. *Literaturna Nedilia*, 15 kvitnia 1944.
- “Honoré Tournély”. New Advent. Catholic Encyclopedia. Accessed 22.03.2022. <https://www.newadvent.org/cathen/14800a.htm>.
- Index Librorum prohibitorum: usque ad ann. 1716 regnante Clemente XI*. Romae: Ex Typographia Rev. Cam. Apost. 1716.
- “János, Alamizsnás, Szt”. Magyar Katolikus Lexikon. Accessed 13.04.2022. <http://lexikon.katolikus.hu/J/János.html>.
- Javorskij, Julian. “Istoricheskija, lichnyja, vkladnyja i drugija zapisi v karpatorusskikh rukopisnykh i pechatnykh knigah XVI–XIX vekov”. *Naukovyi Zbornik Tovaristva „Prosvita” v Uzhgorodi* 7–8 (1931): 189–216.
- Juenin, Gaspar. *Institutiones theologicae: ad usum seminariorum*. Vol. 6. Antverpiae: Sumptibus Societatis, 1759.
- Kmet, Vasyl, & Oleh Dukh. “«Ratio Studiorum» v istorii yevropeiskoi ta ukrainskoi osvity, per. Rostyslav Paranko ta Andrii Masliukh (Lviv: Svichado, 2008)”. In *Ratio Studiorum: Układ studii Tovarystva Isusovoho. Systema yezuitskoi osvity, 7–31*. Lviv: Svichado, 2008.
- McKitterick, David. “Libraries and the organization of knowledge”. In *The Cambridge History of Libraries in Britain and Ireland*, 592–615. Cambridge University Press, 2006.
- Moroz, Volodymyr. “Knyhy z vasylianskykh monastyriv Halychyny na Zakarpatti u XVIII stolitti: svidchennia darchykh zapysiv pro palomnytstva do halatskykh obyetelei i pokhodzhennia vydan”. In *IX Mizhdystyplinarni humanitarni chytannia*, 24–25. Kyiv, 2020.
- Myktyas, Vasyl. *Davni rukopysy i starodruky: opys i katalog. Chastyna persha*. Uzhhorod: Vydavnytstvo UzhDU, 1961.
- — —. *Davni rukopysy i starodruky: opys i katalog. Chastyna druha*. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoho universytetu, 1964.
- Naukova biblioteka Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu, Viddil rukopysiv i starodrukiv, S-800, 386 + III p.; S-1037, 224 + XV p.; S-1079, 782 p.; S-1202, 624 + XII p.; S-1202, 624 + XII p.; S-1205, 836 p.; S-1508, 282 + IX p.; S-1811, 1272 + XLVIII p.; S-1819, 1272 + XLVIII p.; S-1944, 831 p.;

- S-1955, 264 p.; S-1955/1, 590 p.; S-1960, 1128 + XXXII p.; S-1966, 1029 p.; S-1970, 836 p.; S-1973, 624 p.; S-1975, 170 + VI p.; S-2287, 900 p.; S-8008, 519 + XII p.
- Ojtozi, Eszter. *A Máriapócsi Bazilika cirillbetűs könyvei*. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára, 1982.
- Ondruš, Rajmund. *Blizki Bohu i luďom Životopisy svätých usporiadané podľa liturgického kalendára*. Bratislava: Tatran, 1991. http://katolici.szm.com/ZIVOTOPISY/JANUAR/Jan_Almuznik.html.
- Pankevych, Ivan. *Naukovyi zbirnyk Muzeiu ukrainskoi kultury v Svydnyku*. Vol. 4, Materialy do istorii ukrainskyi hovoriv pivdennokarpatskykh ukrainsiv. Priashiv: Muzei uerainskoi kultury v Svydnyku, 1970.
- — —. “Pokraini zapysy na pidkarpatskykh tserkovnykh knyha-kh. Chastyna I”. *Naukovyi Zbornik Tovaristva „Prosvita” v Uzhgorodi* 6 (1929): 129–196.
- — —. “Pokraini zapysy na pidkarpatskykh tserkovnykh knyha-kh. Chastyna II”. *Naukovyi Zbornik Tovaristva „Prosvita” v Uzhgorodi* 13 (1936): 1–36.
- Pekar, Atanasii. *Narysy istorii tserkvy Zakarpattia*. Vol. 3, Monashe zhyttia. Uzhhorod: Uzhhorodska miska drukarnia, 2014.
- — —. “Vasylianska provintsia sv. Mykolaia na Zakarpatti”. *Analecta OSBM* 11 (17), № 1–4 (1982): 152–166.
- — —. “Vasyliianski Protoihumeny na Zakarpatti”. *Zapysky ChSVV* 9 (15), № 1–4 (1974): 152–166.
- Printy, Michael O’Neill. *Enlightenment and the creation of German Catholicism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Quantin, Jean-Louis. “Catholic Moral Theology, 1550–1800”. In *Oxford Handbook of Early Modern Theology, 1600–1800*, eds., Ulrich L. Lehner, Richard A. Muller & A. G. Roeber, 119–134. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- Shevchenko, Tetiana. *Yezuistske shkilnytstvo na ukrainskykh zemliakh ostannoï cherty XVI – seredyiny XVII st.* Lviv: Svichado, 2005.
- Shevchina, Tetiana. “Pokraini napysy v rukopysnykh knyha-kh i starodrukakh XV–XIX st. v koleksii fondiv Zpkarpatskoho kraieznavchoho muzeiu”. *Naukovyi zbirnyk Zakarpatskoho kraieznavchoho muzeiu* 6 (2004): 79–84.
- — —. “Pokraini napysy v rukopysnykh knyha-kh i starodrukakh XV–XIX st. v koleksii fondiv Zpkarpatskoho kraieznavchoho muzeiu”. *Naukovyi zbirnyk Zakarpatskoho kraieznavchoho muzeiu* 7 (2005): 29–46.
- — —. “Pokraini napysy v rukopysnykh knyha-kh i starodrukakh XV–XIX st. v koleksii fondiv Zpkarpatskoho kraieznavchoho muzeiu”. *Naukovyi zbirnyk Zakarpatskoho kraieznavchoho muzeiu* 8 (2006): 25–39.
- Trofimov, Panteleimon (Denys). “Traktaty De Deo Uno et Trino vasyliianskykh bohosloviv Sviato-Pokrovskoi provintsii (XVIII st.)”. *Naukovi zapysky UKU* 7 (2020): 179–192.
- Trueman, Carl R. “The History of Catholic Exegesis, 1600–1800”. In *The Oxford Handbook of Early Modern Theology, 1600–1800*, eds. Ulrich L. Lehner, Richard A. Muller & A. G. Roeber, 76–88. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- Véghseő, Tamás. “Bacsinszky András munkácsi püspök könyveinek jegyzéke 1790-ből”. In *Monographia: tanulmányok Monok István 60. születésnapjára*, eds. Judit Nyerget, Attila Verék ta Edina Zvara, 726–744. Kossuth Kiadó, 2016.
- Yaremko, Maksym. *Kyivske chernetstvo XVIII stolittia*. Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia, 2007.
- Žeňuch, Peter, & Peter Zubko. *Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae*. Vol. 8, Michal Bradač – Rukoväť cirkevných dejin. Bratislava: Veda, 2021.

M. Tupytsia

THE PRIVATE BOOK COLLECTION OF BASILIAN PROTO-HEGUMEN ANTHONIUS KOTSAK IN 1781

The Mukachevo uniate eparchy in the XVIII century experienced extensive transformations in administrative and cultural evolution. The assertion here the post-Trent cultural and intellectual trends actively reflect the preferences of the clerical elite. The article analyzes the thematic repertoire of the private book collection of Anthonius Kotsak – proto-hegumen of Basilian monasteries, doctor of dogmatic theology, teacher and intellectual of the Mukachevo eparchy of the second half of the XVIII century. Before analyzing the book collection, the main conditions that influenced the formation of the eparchy’s clergy in general and Anthonius Kotsak, in particular, are considered. Statistical data collected during archival survey and its comparison with the old books preserved so far allowed the analysis of quantitative indicators of the book collection. The Interdisciplinary approach made possible the analysis of the thematic repertoire of the private book collection and made it possible to determine the direction of Anthonius Kotsak’s reading preferences. The monk’s book collection includes theological, philosophical, historical, philological, preaching, geographical and other works that fully correspond to the scholastic discourse of Jesuit education. The vast majority of texts are in Latin, but there are a few books in Hungarian. The presence of the works of the Eastern Fathers of the Church and the absence of Western ones clearly articulate the monk’s Eastern Christian Basilian piety. Nevertheless, Anthonius Kotsak sought to remain in the discourse of modern for thar times Western theology. The practical need for a multi-confessional region explains an essential emphasis in the repertoire of theological literature in its anti-Protestant orientation. The main principle in the selection of books of Anthonius Kotsak was determined by his professional activity. The expansion of research in the discourse of cultural history and book culture of the Mukachevo eparchy contributes to deeper understanding of the specifics of the diocese and its involvement in the cultural discourse of early modern Europe.

Keywords: Mukachevo eparchy, Jesuits, book culture, book collection, Anthonius Kotsak.

